

HISTORIJSKI ARHIV U VARAŽDINU U AKCIJI EVIDENTIRANJA I POPIŠIVANJA ARHIVSKE GRAĐE IZVAN ARHIVA

Mirko Androić

Značenje popisane arhivske građe.

Mi danas treba da govorimo još uvijek o »mladosti« naših arhivskih regionalnih ustanova, premda je od 1950. godine naovamo u tim institucijama obavljen velik posao, kako na zaštiti registraturno-arhivske građe, tako i na evidenciji registratura, stručnom sređivanju, naučnoj obradi, čuvanju i omogućavanju eksploatacije sakupljene i sredene dokumentacije.

Činjenica je, međutim, da su neke druge institucije koje su postojale prije osnivanja Arhiva već bile sakupile priličnu količinu veoma značajne arhivske građe, arhivskih zbirki i pojedinih dokumenata. Ta dokumentacija nije značajna samo po svojoj sadržajnoj strani već i stoga što je često veoma stara. Takve su institucije prvenstveno muzeji i biblioteke, a zatim i neki instituti.

Osim toga, veoma značajna, a često i stara arhivska građa nalazi se u crkvenim arhivima — veoma razgranatoj mreži prvenstveno župnih ureda.

Već samo to obilje i starina arhivskog materijala neophodno zahtijeva bar njegovu evidenciju i popisivanje.

Nešto sa zakašnjenjem prišlo se u drugoj polovici 1967. godine tom važnom i dosta složenom zadatku evidentiranja i popisivanja.

Historijski arhiv u Varaždinu već je otprije imao program ove akcije i evidenciju imalaca. Realizacija toga zadatka pokazala se ipak složenom, a često je bila i otežana. Treba istaći da nikakvih teškoća nije bilo u evidentiranju i samom popisivanju crkvenih arhiva, osim onih tehničkih — nesređenost građe.

Drugačije je, na žalost, bilo u muzejskim ustanovama. U njima nije građa u potpunosti evidentirana, a veoma često i ne znaju gdje šta imaju. U više navrata ni pismene i usmene intervencije Uprave HAV-a nisu pomogle u tome da bi se mogao bar započeti posao oko evidencije i popisivanja. Ovu žalosnu činjenicu samo iznosimo i, ne zadržavajući se na njoj, prelazimo na opis karaktera popisane arhivske građe.

U svemu je HAV u 1967. godini izvršio evidentiranje i popisivanje arhivske građe u

- 6 muzejskih ustanova
- 12 rimokatoličkih župa
- 2 srpske pravoslavne parohije i
- 1 evangeličkoj župi

Muzejske ustanove su: Gradski muzej u Varaždinu, Muzej Međimurja u Čakovcu, muzeji u Krapini, Varaždinskim Toplicama, Koprivnici i Začretju.

Crkveni arhivi popisani su u: rimokatoličkim župnim uredima u Koprivnici, Goli, Kuzmincu, Đelekovcu, Hlebinama, Drnju, Imbriovcu, Koprivničkom Ivancu, Novigradu Podravskom, Rasinji, Sigetcu, Peterancu i Legradu; u srpskoj pravoslavnoj parohiji u Plavšincu i manastiru Lepavina; u evangeličkoj župi u Legradu.

I

Arhivska građa u muzejima

Gradski muzej u Varaždinu je gotovo sve arhive, arhivske zbirke i pojedinačno sabrane dokumente već odavno predao HAV-u. Pojedinačni dokumenti koji su još ostali u tom muzeju odnose se na cehovske majstorske svjedodžbe i nalaze se u njihovoj muzejskoj zbirci »caehalia«.

Isto je tako u Muzeju ostalo i nekoliko tlocrta grada Varaždina.

U školskom muzeju u Začretju nalazi se nevelika arhivska građa, koja se odnosi na manje važnu korespondenciju provizora, s jedne strane, i obitelji Sermage, Schlipenbach i Wrancyzany s druge strane, u vremenu od 1742. do 1934. g. U tom je školskom muzeju sačuvana također Vatrogasna arhivska zbirka Začretje 1884—1910. godine.

U muzeju u Krapini nalaze se važniji dokumenti, koje je HAV prošle godine preuzeo, na stručno-naučnu obradu. To su isprave od 1353. do 1812. godine, i to kralja Ljudevita I, Matije Korvina, Rudolfa II, Ferdinanda II, Leopolda i Franje I — privilegij »oppidi Krapina«, odnosno njegovi prijepisi i potvrde; zatim isprave banova i drugih hrvatskih velikaša, koje se odnose na pravo sajмова ili uređuju neka druga sporna pitanja trgovišta Krapine i njezina susjedstva.

U istome muzeju čuvaju se i 24 protokola trgovišta Krapina, od 1763. do 1876. godine. Nije potrebno isticati značenje tih knjiga za historiju ovoga naselja.

Ništa manje nije značajna ni arhivska građa evidentirana i popisana u Muzeju u Varaždinskim Toplicama. Pored dviju manje važnih arhivskih obiteljskih zbirki »Piplek« i »Bešenić« (iz 18. i 19. stoljeća), nalazi se tu značajniji arhivski materijal urbarijalnog karaktera (5 svežnjeva i 6 knjiga) iz 18. i 19. stoljeća, zatim materijal »Lječilišta Var. Toplice« iz 19. st. (3 svežnja) — inventari, projekti kupališta, statistika gostiju (bolesnika) i, napokon, oko 200 spisa iz 1748—1940. godine, koji se odnose na mjesta Var. Toplice, Jalševac i Petkovec.

Najviše arhivske građe je evidentirano i popisano u Muzeju Međimurja u Čakovcu, odnosno Muzeju u Koprivnici.

Muzej Međimurja u Čakovcu ima nešto stariju arhivsku građu. Dio se odnosi na zbirku grofa Althana (74 spisa) 1721—1726. godine, koja još nije sadržajno identificirana, a 10 spisa pripada grofu Festetiću (1800 g.).

Novija, upravo najnovija arhivska građa je u ovaj muzej dospjela preko Komisije za historiju pri KK SKH Čakovec kad je sekretar te Komisije postao službenik Muzeja. To je u prvome redu građa SK — KK SKH Čakovec i Prelog 1945—1955 i općinskih komiteta svih mjesta u Međimurju iz vremena »patuljastih općina«. Tu je i građa Rudarskog komiteta iz Murskog Središća i Gradskog komiteta iz Čakovca.

Tu su i arhivi Saveza boraca NOR-a kotarskih i općinskih odbora, kotarskih odbora Saveza ratnih vojnih invalida i Kotarskog odbora AFŽ-a Čakovec. Sav se taj arhivski materijal odnosi na vrijeme 1945—1959. godine, a količinski čini 76 fascikala i 81 knjigu. Uzmemo li u obzir da je HAV preuzeo 1967. godine u sadašnjem Općinskom komitetu također veći dio arhiva svih postojećih komiteta područja Međimurja, kao nastavak ili ostatak ove građe koja je u Muzeju Međimurja sada popisana, nalazimo da je u cjelini za Međimurje građa SK u dobroj mjeri sačuvana.

Za historiju Podravine, a ne samo Koprivnice, Muzej u Koprivnici nema sačuvanu neku kompletnu arhivsku građu. Međutim, sistematskim sakupljačkim radom, kad još nije postojala institucija regionalnih arhiva, tamo je sabrana veoma značajna arhivska građa za najšire pojave, napose iz društvenog života. Upravo takva arhivska dokumentacija je malo gdje, ili i nije gotovo nigdje spašena.

I tu nema starije građe, ali valja napomenuti da Historijski arhiv u Varaždinu posjeduje arhiv Gradskog poglavarstva iz Koprivnice od 17. do 20. stoljeća. Od tog starijeg materijala u muzeju postoje samo 3 cehovska privilegija (iz 1635. i 1819. godine).

Arhivska zbirka NOR-a sadržava 75 dokumenata (1941—1944. g.), uglavnom neprijateljskih oglasa, plakata i letaka, te brošura i periodika, kao i nekoliko pisama, legitimacija, i propusnica, svega ukupno 370 komada.

Iz razdoblja NOR-a tu je sačuvana i zbirka pečata NO-a (9 komada) i zbirka fotografija (95 komada).

Od najnovije arhivske građe čuva se tu i arhivska zbirka »Kazališta Koprivnica« (spisi, programi, fotografije i kazališna djela — 5 svežnjeva, 108 fotografija, 4 spomenice i 10 programa).

Posebno je značajno da je u Muzeju u Koprivnici sakupljeno dosta arhivske građe, i one starije iz 19. i ove najnovije iz 20. stoljeća. Kronološki najprije dolazi arhivska vatrogasna zbirka 1874—1941. (1 fascikl), arhivska ostavština koprivničkog stolara umjetne stolarije Josipa Rogine 1876—1927. godine (1 fasc.), a sadržava osobne dokumente, nacрте i fotografije; zatim ostavština graditelja Viktora i Josipa Reša (1 fasc.) 1850—1931. god., u kojoj su sačuvani popisi kuća koje su ovi graditelji gradili ili adaptirali, nacрте, fotografije i sl.; tu je također sačuvana korespondencija Kuhač — Šestak 1893—1921. godine, dakle muzičara i kompozitora, osobni dokumenti Tome Šestaka, izresci iz časopisa o izvođenju djela, kritike, programi, pisma, fotografije, kompozicije i sl. (1 fasc. i 18 pisama).

U razdoblju 1923—1957. godine koprivnički tiskar Vinko Vošitski — štampao je neke radove hrvatskih književnika, pa su tu također sačuvani (u arhivskoj zbirci Vošitskog) neki rukopisi štampanih djela.

U eri velikog pokreta protiv bana Khuena Hedervaryja u mjestu Kunovcu je iste godine izbila »buna«. Godine 1928. se slavila 25-godišnjica te bune, pa su sačuvani zapisnici, proglašeni izvodi iz »Obzora«, fotografije i akta o pripremama i samoj toj proslavi (1 fasc.).

Već smo napomenuli da je ova evidencija i popisivanje arhivske građe izvan arhiva izbacila na vidjelo velik broj društava koprivničkog područja. »Gospojinsko društvo u Koprivnici« ima zbirku spisa (1 fasc.) za razdoblje od 1878. do 1942. godine; pjevačko društvo »Podravec« ima za vrijeme 1874—1929. godine nešto spisa, programa, fotografija, pozivnica i sl., te 1 svoju »Spomenicu«.

Na žalost, sačuvan je svega 1 fascikl raznorazne arhivske i ostale pisane dokumentacije i fotografija za razdoblje 1867 — 1938. ovih organizacija: Ilirska čitaonica u Koprivnici, Narodna čitaonica u Koprivnici, Gradska glazba, Klub akademičara, Tamburaško i pjevačko društvo »Danica«, Koprivnička gimnazija i maturanti, »Koprivničke Hrvatske novine«, Dječji dom, Hrvatsko-podravsko pčelarsko društvo, Jadranska straža, Pravaška omladina, Mjesna obrtna organizacija, Organizacija HSS-e, Hrvatski sokol, Seljačka sloga, Hrv. planinarsko društvo, Hrvatsko srce, Plesna škola Marka Cvetka, Udruženje koprivničkih neženja.

Hrvatski sokol u Koprivnici imade nešto sačuvanih spisa i materijala uz proslavu 20-god. iz 1926—1929. godine (1 fasc.), a Hrv. obrtničko-radničko obrazovno i pjevačko društvo »Domoljub« u Koprivnici za razdoblje 1909—1938. (1 fasc.).

Sačuvano je i nešto arhivske dokumentacije o Hrv. pjevačkom društvu »Rusan« iz Virja za razdoblje 1920—1935. godine.

Treba na kraju reći da je ovaj Muzej u Koprivnici spašavanjem i sabiranjem arhivske građe kod građana pojedinaca izvršio veliku misiju, ali i to da je ovaj naš popis prvi iznio na vidjelo ovo veliko sakupljačko djelo. Donekle je HAV identificiranjem i popisivanjem građe sredio taj u potpunosti do sada nesređen materijal. Sigurno je tamošnjem pokojnom sakupljaču — veterinaru dru Leandru Brozoviću potrebno i ovim putem odati svako priznanje. Međutim, sigurno je i to da ova toliko raznorodna i veoma široka i značajna arhivska građa traži ruke arhivista kako bi se mogla potpuno srediti i upotrebljavati u naučne svrhe.

II

Arhivi crkvenih institucija

Koliko je Historijski arhiv u Varaždinu s jedne strane imao čitav niz teškoća da se i pojavi u muzejima sa svojom akcijom evidentiranja i popisivanja arhivske građe izvan arhiva, čuvane u tim institucijama, moramo i ovdje naglasiti da smo bili najspremnije dočekani u izvršavanju ove akcije u crkvenim institucijama. Pružena nam je bila potrebna pomoć, stvarani su nam dobri uvjeti rada (zagrijane prostorije i sl.), a gotovo u svim župnim uredima je bilo rečeno da im time uvelike pomazemo. Oni sami nisu znali što imaju od arhivske građe. Desetine i desetine godina nije kod njih bilo ni vremena, ni materijalnih mogućnosti, a ni znanja kako da se srede i čuvaju ti arhivi — stalno je bilo isticano. I doista, na ovom području Historijskog arhiva u Varaždinu, u župnim ure-

dima i samostanima, čuva se i mnogobrojna, i vremenski stara, a nema sumnje, i sadržajem historijski značajna arhivska građa.

Ovo će na najočigledniji način potvrditi i ovaj dio evidentiranih i popisanih arhiva crkvenih ustanova.

Nije ni svrha, a niži je moguće da se u ovakvoj informaciji o popisanoj arhivskoj građi i njezinu karakteru daju detaljni podaci. Ipak smatramo da je korisno upoznati se s kronološkim granicama i količinom arhivske građe pojedinih popisanih crkvenih arhiva. Nakon toga ćemo se osvrnuti na karakter te građe na temelju izrađenih detaljnih popisa.

Crkvena institucija	Količina		Kronološke granice
	spisa fasc.	knjiga svež.	
1. Arhiv rimokatoličke župe u Koprivnicci	79	84	1758—1918.
2. Arhiv rimokatoličke župe u Goli	20	8	1812—1918.
3. Arhiv rimokatoličke župe u Kuzmincu	22	14	1787—1918.
4. Arhiv rimokatoličke župe u Đelekovcu	—	1	.
5. Arhiv rimokatoličke župe u Hlebinama	25	9	1805—1918.
6. Arhiv rimokatoličke župe u Drnju	22	25	1722—1918.
7. Arhiv rimokatoličke župe u Imbriovcu	—	10	1798—1918.
8. Arhiv rimokatoličke župe u Kopr. Ivancu	—	21	1800—1918.
9. Arhiv rimokatoličke župe u Novigradu Podravskom	—	19	1677—1918.
10. Arhiv rimokatoličke župe u Rasinji	26	18	1808—1918.
11. Arhiv rimokatoličke župe u Sigetcu	78	21	1789—1918.
12. Arhiv rimokatoličke župe u Peterancu	47	20	1789—1918.
13. Arhiv manastira Lepavina	—	8	1772—1918.
14. Arhiv parohije u Plavšincu	—	19	1778—1918.
15. Arhiv evangeličke župe u Legradu	—	2	1874—1918.
Ukupno:	319	279	

Kad ne bismo ništa drugo iznijeli osim ove tabele, svakome bi historičaru bilo dovoljno da utvrdi ogromno značenje ove arhivske građe za historiju podravске regije: od 1677. do 1918. godine kreće se ta arhivska dokumentacija od 319 svežanja i 279 knjiga, i to u kraju u kojem je u doba rata bilo veoma mnogo od te arhivske građe uništeno.

Od spomenutih rimokatoličkih župa samo Đelekovec, Sigetec i Peteranec nemaju »Liber memorabilium«. Ova je knjiga posebno vrijedna ne samo za crkvenu historiju toga kraja. U župi Koprivnica započinje 1770. godine, u župi Gola 1827, u župi Kuzminec 1870, u župi Hlebina 1825, u župi Drnje 1722, u župi Imbriovec 1932, u župi Koprivnički Bregi 1917, u župi Novigrad Podravski 1940, u župi Rasinja 1841.

Značajnu građu arhiva tih župa čini »Status animarum« — popis vjernika. Oni u župi Koprivnica počinju već 1790. godine, a u ostalim župama su sačuvani djelomično od 19. st. dalje. Takav materijal može da nas upozna sa stanovništvom i njegovim godišnjim kretanjima, jer te

podatke drugdje najčešće i nismo u stanju naći posebno, osim u većim mjestima. Uz ovaj materijal izvanredno će, što se tiče stanovništva i njegova kretanja, pomoći i knjige stranaca (Extranei). U župi Koprivnica te su knjige sačuvane za razdoblje 1823—1941. god.

Sačuvane »Parice« bit će veoma važni izvori za eventualna razdoblja za koja nemamo sačuvanih matičnih knjiga rođenih, vjenčanih i umrlih u našim arhivskim ustanovama. Tu će svakako dobro doći i sačuvana akta vjenčanih (slobodni i vjenčani listovi), osmrtni listovi, odnosno krsni listovi.

U upoznavanju privrede kraja, njezine strukture, a posebno relacije crkva — ostalo, sačuvana dokumentacija o crkvenim posjedima i promjenama vlasnika rasvijetlit će i ta pitanja, i to u dosta dalekoj prošlosti. Negdje će to biti već od 1758. godine dalje (npr. spisi o prodaji zemlje i vinograda koprivničke župe — 1758—1869. g., spisi nadarbina i sl.).

Za ekonomsku historiju dat će nam čitav niz podataka arhivska građa sačuvana u arhivima spominjanih župa u »Knjigama imovine«, »Knjigama računa«, »Blagajničkim dnevnicima«, »Financijskim spisima«, »Diaria peculii« i tome sl. Na ovome području je takav arhivski materijal sačuvan od početka 19. st.

»Knjige računa« pojedinih crkava i kapela nisu samo financijska dokumentacija. Arhitektura, slikarstvo, kiparstvo i umjetni obrt bili su u toku historije najuže vezani uz sakralne objekte, pa nam takva dokumentacija može dati čitav niz dosada nepoznatih podataka za povijest umjetnosti općenito, i o radu, djelima i životu umjetnika, graditelja i obrtnika pojedinaca napose. A takve knjige računa crkava i kapela na ovome teritoriju i u ovim arhivima potječu iz početka 19. stoljeća.

Manastir Lepavina i parohija Plavšinc posjeduje matične knjige iz 18. stoljeća (1778. godine). Protokol naredaba u manastiru Lepavina sačuvan je od 1772. do 1904. godine, a zapisnici sjednica od 1869. do 1938. godine. U parohiji Plavšinc knjiga naredbi teče od 1841. godine, a sjednički zapisnici od 1902. godine.

U rimokatoličkim župama je starija arhivska građa dijelom pisana latinskim, a dijelom hrvatskim jezikom; u manastiru Lepavina najstariji je materijal pisan starogrčki, a ostali, kao i u parohiji Plavšinc, staroslavenski, odnosno ćirilicom.

Na kraju valja naglasiti da ova akcija arhivskih ustanova u SR Hrvatskoj na evidenciji i detaljnom popisivanju arhivske građe izvan arhiva, sigurno predstavlja velik doprinos našoj historijskoj nauci. Upotpunjavanjem arhivskih fondova u arhivskim ustanovama građom, arhivskim zbirkama i pojedinačnom pisanom dokumentacijom nađenom izvan arhiva i ovakvim evidencijama i popisima historičar istraživač će dobiti mnogo šire i svestranije mogućnosti za dokumentiranu naučnu obradu prošlosti našega naroda. A to je sigurno dovoljno snažan argumenat za što širi opseg ove akcije, za njezino dosljedno, plansko i precizno provođenje i za što brži njezin završetak.

Summary

LOCATING AND LISTING OF ARCHIVAL MATERIALS IN THE JURISDICTION OF THE HISTORICAL ARCHIVES OF VARAŽDIN

The article brings general data on the program of locating and listing archival materials not yet transferred to the archives of the Socialist Republic of Croatia. Having pointed out that we have to do with valuable records, the author informs us that the greater part of the records concerned is maintained by religious communities; the rest is found in museums, libraries and various institutes. The program was initiated in 1967 and continued in 1968. Its results proved that a considerable quantity of records of primary importance still are to be gathered by the Historical Archives of Varaždin.

During 1967 the archival materials were located and listed in the Museum of Međimurje at Čakovec, Museum at Krapina, Museum at Varaždinske toplice (Spa of Varaždin), Museum at Koprivnica and School Museum at Začretje, as well as in the following Roman Catholic church parishes: Koprivnica, Gola, Kuzminec, Đelekovec, Hlebine, Drnje, Imbrovec, Ivanec, Novigrad Podravski, Rasinja, Sigetec, Peteranec and Legrad. The same was done in the Serbian Orthodox church parish of Plavšinec, monastery at Lepavina and the Evangelical church community at Legrad.

There follow some details about the archival materials involved. The Museum at Varaždin has already transmitted all records it formerly possessed to the Historical Archives of Varaždin; only a few craft-guild charters have been left in the museum in the collection »caehalia«. The School Museum at Začretje keeps some letters of the local feudal lords (XVIII cent.) and the fire-brigade documents (XIX cent.). The Museum at Krapina has the charters (XIV—XIX cent.) and the minutes of the local council (XVIII—XIX cent.; Krapina was a market-town). In the Museum at Varaždinske toplice we find two small family collections (XVIII—XIX cent.) and the records of the local manor (XVIII—XIX cent.) together with the documents of the local spa administration (XIX cent.).

There are a lot of midmodern and modern archival materials in the museums at Čakovec and Koprivnica, e. g.: 74 documents of Count Althan dated from 1721—1726 and the records of the noble family Festetić (XIX cent.) at Čakovec, 3 craft-guild charters (XVII and XIX cent.) at Koprivnica; documents originating from the local units of the League of Communists of Yugoslavia and the Federation of Veterans' Associations of the People's Liberation War, at Čakovec; records pertaining to the People's Liberation War, documents of the local amateur theatre and of the well-known printer Vošit-ski, as well as the private papers of the musicians and composers Kuhač and Šestak at Koprivnica. Besides, there are the records of several societies and organizations active in Koprivnica 1867—1938. The scope of church records located and listed during 1967 is 1677—1918, their volume amounts to 279 books and 319 boxes. Three parishes conserve a »liber memorabilium« (1722—1967). The archival materials in the parishes are composed of »status animarum« (list of parishioners), registers of births, baptisms, marriages and deaths (sometimes in duplicate), property financial and treasury records. Financial records deserve special mention for containing data on repairs of churches, chapels and other monuments or works of art.

The language of midmodern Roman Catholic church records is Latin, while the modern ones are written in Croatian. The Monastery of Lepavina

holds some Greek records, the parish of Plavšinec some in Old Slavonic and Cyrillic script.

The final part of the article outlines the benefit scholars and researchers will receive from detailed lists of such valuable archival materials not yet collected into the archives of the Socialist republic of Croatia. The program of their locating and listing, carried out by the Archives of Croatia, is therefore to be considered a significant contribution to the historical science.